Присвячую

Віктору Степановичу

ПРОКОПЧУКУ

Діялося теє, у сиву давнину. На величезному степовому просторі, де спокійно котили свої води аж до синього моря широкі і глибокі річки, за прадавніми лісами, за високими горами жив народ волелюбний. Чоловіки землю орали, житом-пшеницею засівали, а жінки їх вірні дітей виховували, за господарством доглядали.

Народ цей щирий був і чесний, роботящий, добрий та відвертий. З далекими і близькими сусідами жити хотів у мирі і злагоді.

Але не так робилося, як гадалося. То з-за лісу дрімучого, то з-за гір високих, то аж з-за моря синього непрохані гості раз за разом нападали на землю народу волелюбного. Міста і села спалювали, поля витолочували, немовлят і стариків убивали, а молодих жінок, дівчат і хлопців у рабство до себе забирали.

Довго терпів народ волелюбний ті злигодні. Та, нарешті, терпець обірвався. Кращі сини його. Хоробрі з Найхоробріших, відважні з найвідважніших, вирішили грудьми захистити рідну землю.

Одного разу Хоробрі з Найхоробріших, осідлавши білих коней, зібрались на високій священній Горі, де росло невмируще чудо-дерево Мова. Дерево те було життям народу волелюбного. Як тільки у сім’ї народжувалася дитина, батьки

зривали з чудо-дерева Мови листочок і прикладали до уст немовляти.

І вбирало дитя з того священного листочка силу і міць народу волелюбного, починало говорити мовою.

батьків, дідів і прадідів своїх. І чим більше зривали листків з чудо-дерева Мови, тим густішала його крона, тим буйніше воно розросталося, сягаючи вершечком своїм неба синього, сонця гарячого.

Пишався своїм чудо-деревом Мовою народ волелюбний, охороняв його пильно від напасників і ворогів, нікому кривдити не давав. І вдень, і вночі, в дні погожі і в негоду шелестіло воно немовлятам колисковою, парубкам і дівчатам ніжним коханням, матерям — тужливою піснею, а батькам — силою і відвагою.

Урочисто зустрів Хоробрих з Найхоробріших Охоронець чуло-дерева Мови старий-престарий Сивобородий:

— Вітаю вас. Хоробрі з Найхоробріших, на Горі священній народу волелюбного! Чи з радісною звісткою прибули ви до чудо-дерева Мови, чи печаль у серцях своїх принесли сюди?

Виїхав на гривастому білому коні хоробрий Світозар наперед, поцілував листочок з чудо-дерева Мови і так відловів Сивобородому:

— Наш великий Охоронцю чудо-дерева Мови, преславний учений народу нашого! Не радісну звістку принесли ми у серцях своїх на священну Гору. Смуток, і горе охопили народ

волелюбний. Щодня вороги на наші кордони нападають, села і міста палять, плюндрують поля, батьків і немовлят убивають, хлопців і дівчат у рабство забирають. Нема спокою від царя Нелюда. Війська його на нашу землю вдерлися, війною великою на народ волелюбний іде. Як наші діди і прадіди і дружбі і злагоді з своїми сусідами жити хотіли ми. Щиро поважали їх, за добро добром віддячували. Порадь же, великий Охоронцю чудо-дерева Мови рідного народу, що нам робити зараз?

4

Задумався Сивобородий, довго мовчав. Світозару здалося, що стоїть і спить старий. Та раптом очі його з-під брів сивих наче зорі в темну ніч, заблищали, зморшки розрівнялися на лиці сухому, а з рота, як ковані з криці, до Хоробрих з Найхоробріших важкі слова полетіли:

— Воїни! Славо нашого народу волелюбного! Звістку сумну з уст ваших почув я. Небезпека страшна над народом волелюбним нависла: вільним йому у власній хаті бути, чи на землі рідній рабом вічним скніти? Випирайте воля чи рабство?!

І гукнули Хоробрі з Найхоробріших:

— Воля!!!

— За волю треба на смерть з ворогом стати. — суворо промовив Сивобородий. — Чи згода?

— Згода! Згода! Згода!

— Отаманом своїм кого наречете? У чиї руки долю народу волелюбного довірите?

— Світозару! Світозару! Світозару!

А котрийсь із-за спин славного воїнства, напівголосно:

— Попихача отаманом хочемо...

Очі Сивобородого пригасли, коли почув про Попихача, насупились брови суворо, а голос дзвоном загудів:

— Кого ж ви отаманом своїм обрали?

— Світозара! Світозара! Світозара! — громом прокотилося на священній Горі.

— Ти чув, Світозаре, волю народу?

— Чув, великий Охоронцю.

— Чи зважиш на голос народу волелюбного?

— Є хоробріші за мене, великий Охоронцю.

— Чи зважиш на голос народу волелюбного? — вдруге запитав Сивобородий Світозара.

6

— Є достойніші за мене, великий Охоронцю.

— Чи зважиш на голос народу волелюбного і станеш його отаманом? — втрете запитав Сивобородий Світозара.

— Так, великий Охоронцю!

— Клянися святому чудо-дереву Мові.

— Клянуся!

— Клянися народу волелюбному.

— Клянуся!

— Рідній землі клянися.

— Клянуся!

— Хоробрим з Найхоробріших клянися.

— Клянуся!

— Покляніться, Хоробрі з Найхоробріших, що будете вірою і правдою служити народу волелюбному, його святині — чудо-дереву Мові, землі рідній і отаману Світозару.

— Клянемось! Клянемось! Клянемось!

Дрібною росою зросило голови воїнів святе дерево Мова, як тільки замовкли їх дужі молодецькі голоси.

— Тепер, — урочисто промовив Сивобородий, — ви, Хоробрі з Найхоробріших, безсмертні, бо зросило вас своєю цілющою росою чудо-дереву Мова. Лиш той загине, як хробак, зникне в пам’яті народній, хто зрадить народ стій, рідну землю і стяте чуда-дерево Мову.

Сивобородий зламав гілку із святого чудо-дерева Мови і простягнув Світозару:

— Візьми, отамане народу волелюбного Світозаре, цю гілку. Нехай вона сонцесяйною булавою стане — отаманської влади знаком!

Тільки доторкнувся Світозар до гілки, як листочки зелені засяяли камінцями дорогоцінними у булаві золотій. Поцілував отаман булаву і засунув її за пояс червоний.

7

А Сивобородий невеликі гілки з чудо-дерева Мови роздавав Хоробрим з Найхоробріших.

— Ваші гілочки з святого дерева, суворо промовив Охоронець,— хай стануть гострими мечами!

І в ту ж мить у руках воїнів заблищали з криці ковані мечі.

Сивобородий грізно глянув у далечінь, ніби з цієї священної Гори побачив усю рідну землю з її працелюбними людьми, з її полями і лісами, селами і містами, високими горами гомінкими ріками, і владно наказав:

— Хоробрі з Найхоробріших, отамане Світозаре! На ворота йдіть мечем! Рідну землю, народ волелюбний гід усіх напасників обороняйте! Амінь.

Отаман Світозар, Хоробрі з Найхоробріших низько вклонились святому чудо-дереву Мові, його Охоронцю Сивобородому, притисли шпорами кінські боки — і помчали в бій, на ворогів своїх.

Скоро гострі мечі по ворожих головах погуляли, підступного царя Нелюда з рідної землі вигнали, вкривши ганьбою його ім’я.

А про народ волелюбний, про Хоробрих з Найхоробріших, про отамана Світозара полинула слава по білому світу. Тая слава царю Нелюду спати не давала. Боявся він отамана Світозара, його війська хороброго, заздрив багатству народу волелюбного.

І вирішив цар Нелюд більше не йти війною на сусіднім народ волелюбний, а хитрощами загнати його у ярмо рабське. Буцім у дружбі почав клястися народу волелюбному, щороку надсилати дорогі подарунки отаману Світозару і його заступнику Попихачу. Скоро від своїх лазутчиків довідався, що Попихач задумав чорну зраду. Хоробрих з Найхоробріших і їх отамана із світу білого звести

і отаманською булавою заволодіти.

Коли з-за гір високих несподівано велетенське бусурманське військо на землю волелюбного народу напало, то цар Нелюд навіть напросився сусідам допомогу дати. Не думав Світозар, що Нелюд готує страшну зраду народу волелюбному.

Вже ворог кістьми вистелив високії гори, вже переможну славу Хоробрим з Найхоробріших кобзарі рознесли по землі рідній, як у спину народу волелюбному вдарив зрадливий цар Нелюд.

Застогнала земля од кривавого бою, вкрився ранами незліченними народ волелюбний, затьмарилося сонце у небі високому, заплакало чудо-дерево Мова на священній Горі.

Три дні і три ночі тремтіла земля, три дні і три ночі боронили Хоробрі з Найхоробріших рідну батьківщину. І, нарешті військо зрадливого царя Нелюда, як ті наполохані вовками вівці, почало безладно утікати.

Та знайшлися душі продажні у таборі Світозара. Попихач з однодумцями, коли Світозар і Хоробрі з Найхоробріших прилягли відпочити на хвилину, потомлені боєм, ланцюгами залізними їх пов'язали і в неволю царю Нелюду віддали.

Чорним птахом вість сумна всю землю народу волелюбного облетіла. І старий, і малий, і дівчата й матері навіки проклали Попихача-зрадника, взялися за зброю, щоб рідну землю боронить. Але сили були вже нерівні. Військо царя Нелюда, як те голодне гайвороння, на країну налетіло: і грабували, і вбивали, і в рабські кайдани народ волелюбний кували.

Отамана ж Світозара і побратимів його вірних у глибокій печері замурували, залізом двері обкували, пудові замки почіпляли, ще й тисяча воїнів на сторожі стала.

10

Не міг зробити одного цар Нелюд: чудо-дерево Мову народу волелюбного знищити. У горлі кісткою воно стало йому. Народ волелюбний хоч і в рабстві був, а рідне дерево на поталу ворогам не давав. Батьки, як і раніше, немовлятам до усі листочки із святого чудо-дерева Мови прикладали, щоб рідну мову добре знали, щоб змалечку про волю, про отамана Світозара і його вірних побратимів Хоробрих з Найхоробріших

не забували, І довідувалися молоді про зраду велику, і нишком славили героїв у піснях, думах і казках, і мріяли про час розплати.

Про це донощики не раз доповідали царю Нелюду. Добре він знав і про потаємну силу чудо-дерева Мови; поки воно живе, дотий й житиме народ волелюбний. Тому вирішив ненависне викорчувати, щоб ніде й корінця не лишилося.

Покликав зрадників, гукнув до війська, до жандармів:

— Рубайте, вогнем паліть те кляте чудо-дерево Мову колишнього волелюбного народу, священну Гору розкидайте, щоб і сліду не залишилось од неї, щоб забули раби, що те дерево і Гора й були коли-небудь!

Рубали цареві слуги, панські посіпаки, військо і жандарми святе чудо-дерево Мову народу волелюбного не рік, не два, десятки літ. Гупали сокирами об нього, палили вогнем, сікли мечами, а воно, покалічене, росло і зеленіло.

Подивився цар Нелюд, що чудо-дерево Мову йому не знищити, і покликав до себе зрадників народу волелюбного, що терлися у нього на задвірках, і питає:

— У чому сила отого клятого чудо-дерева Мови? Хто розкриє таємницю його сили, тому дам у нагороду безмежні поля і ліси, села і міста з рабами.

Як почув те зрадник Попихач, то аж затремтів на радощах. Вийшов наперед з гурту блюдолизів, упав

на коліна перед царем Нелюдом, схилив сухеньку голову до самісінької кам'яної підлоги, зиркнув маленькими чорними очицями з-під кошлатих рудих брів на монарха і по-лисячи, солоденько:

— Великий, безсмертний царю! Сила невмирущого чудо-дерева Мови у місцевому народі, а коріння воно запустило в кожного раба твого.

— То як же знищити його? Кажи! — гукнув нар Нелюд на всю палату.

— Те дерево без хитрощів ніколи не знищити.

— Кажи, кажи, Попихачу. Ти ж родом з рабської країни, одноплемінник рабів, у тобі теж рабська кров тече. Тому знаєш всі секрети рабського народу. Я хочу, щоб раби забули свою мову і розмовляли лише моєю мовою, щоб співали тільки мої пісні, щоб танцювали тільки мої танці. І щоб молилися лише моєму богу і тільки моєю мовою. Зрозумів, Попихачу? Але спершу треба знищити чудо-дерево Мову!

Оглянувся Попихач злодійкувато, крадькома стрельнув очима на зрадників, що стояли, похнюпившись, біля порога. Підповз рачки поближче до Нелюдового золоченого трону і почав швидко белькотіти:

— О, великий царю! Накажи своїм слугам вірним нарізати пагінців із твого древа Мови і густо насадити на рабській землі коло кожнім оселі, особливо біля шкіл.

— Ти хочеш, зрадливий Попихачу, щоб древо Мова від того всохло? — визвірився пар Нелюд на Попихача.

— Ні, ні, великий царю! — застогнав зрадник і почав лизати підлогу перед царським троном. — Бачить Бог, що я вірний твій слуга, вірний твій раб.

— Що ж з того буде? — спокійніше запитав цар.

12

— Ті пагони з твого дерева Мови, великий царю, почнуть розростатися, заберуть соки, якими живиться рабське чудо-дерево Мова, і згодом воно захиріє і всохне. Тому раби змушені будуть немовлятам прикладати до уст вже листочки з твоїх пагінців, які і кожним роком розростатимуться. Так без крові і війни раби самі забудуть свою мову і знатимуть лише твою пречудесну, найкращу у світі мову.

Довго роздумував цар Нелюд над зрадливими словами Попихача. А той лежав на підлозі, як пес, що зробив велику школу колишньому своєму народу, і весь тремтів, чекаючи в нагороду сотню батогів чи й ножа у чорне серце.

Нарешті цар Нелюд звелів Попихачу підвестися, дозволив поцілувати чобіт і задоволено промовив:

— Діло ти сказав, рабе. За це тобі з мого столу сьогодні дадуть чарку горілки і шматок ковбаси.

Тої ж весни налетіли на землю народу волелюбного, як сарана у посушливе літо, нелюдові лакузи. І кожен ніс по дві-три в'язки пагонів з нелюдового дерева Мови. Понатикували тих пагонів поганських по всій землі народу волелюбного: в селах і містах, на берегах річок і в лісах, біля людських оселе та шкіл, а найбільше — на священній Горі під святим чуло-деревом Мовою.

Та люди швидко повикидали ті нелюдові пагони, що вже де-не-де почали вкорінюватися, на вогнищах, у печах попалили.

Як довідався про те цар Нелюд, то дуже розгнівався на Попихача і його поплічників. Звелів негайно їх притягнути у палату та добре висікти батогами.

Цар Нелюд сидів на троні і з задоволенням дивився, як лупцюють зрадників на кам'яній підлозі. Попихач і його спільники зміями звивалися під дротяними нагайками.

і батогами, скиглили по-псячи, нявкали по-котячи, вили, як голодні вовки взимку. Нарешті цар Нелюд махнув рукою — і слуги перестали бити зрадників. Цар грізно посміхнувся і до Попихача:

— Ти чув, рабе, що сталося з моїми пагінцями з древа Мови?

— Чув, великий царю.

— За таку пораду, рабе Попихачу, я зітну твою зрадливу голову!

— Ой, не карай, великий царю, я жити хочу! — заверещав на всю палату Попихач. — Пусти мене у рабську землю, і я знищу ненависне тобі чудо-дерево Мову, сам догляну пагінці з твого древа Мови.

Цар Нелюд дивився з презирством на зрадників, і його аж занудило, бо Попихач з ватагою зараз нагадував бридких жаб-ропух; грізно сопів великим горбатим носом: "Ці раби все зроблять, щоб не тільки зрубати поганське чудо-дерево Мову,

але й, коли того забажаю, винищать всіх людей у рабському краю. Вбити Попихача завжди встигну ". А вголос промовив:

— Дарую вам життя, раби, йдіть у колишню свою землю, впрошуйте мої древа Мови. Якщо ж не подолаєте рабське чудо-дерево Мову, то пощади вам не буде. Геть з моїх очей!

І поповзли холодними зміями, зеленими ящірками, жабами ропухами і різним гаддям зрадники на колись рідну їм землю. Розлізлось те гаддя по усіх усюдах. Почали кам'яні палаци будувати, своїх однокровних братів у ярма запрягати, волелюбних юнаків у кайдани забивати, у темниш саджати.

Ще дужче застогнав народ волелюбний у неволі, а пагінці нелюдового древа Мови, що їх доглядали зрадники, вкорінювалися швидко і тяглись вершечками до сонця.

15

Наче поганки після дощу, на землі народу волелюбного виростали кам’яниці, коло них — нелюдові древа Мови. Щорік, то все більше плодилося зрадників, що проміняли рідну батьківщину на багатство і нелюдові втіхи. Зрадники почали цуратися своїх предків, соромитися матерів і батьків, з своїм немовлятам уже прикладали до уст листочки з нелюдових пагінців древа Мови.

Радів із своєї чорної роботи старий прехудющии Попихач. Щодня у його кам'яниці грала нелюдова музика, лунали нелюдові пісні, звучала нелюдова мова, збиралися пани і підпанки, пили, гуляли і царя Нелюда, як Бога вихваляли.

Та завчасно радів із своєї зради нелюдовий блазень Попихач. Забув він просина Світозара хороброго Зореносця.

Не один рік свого батька і вірних йому побратимів шукав Зореносець. Прийшов на священну Гору зо чудо-дерева Мови і ледь не заплакав: листочки на святому дереві прив’яли, нагнувся вершечок, ніби допомоги просив. А круг нього зеленіли, буйними кронами гнітили, сонечко крали у чудо-дерева Мови нелюдові саджанці.

Чорні брови у хлопця зійшлися до перенісся, тонкий ніс затремтів, як у загнаного у степу коня, карі очі вогнем запалали, а тіло нелюдською силою налилося. В одну мить юнак дерева нелюдові з корінням повиривав, на купу склав і підпалив.

Як запалало нелюдове зілля, то випрямилося чудо-дерево Мова, зазеленіли, радісно заблищали листочки, знову потягся до синього неба, до ясного сонця вершечок.

Дуже здивувався Зореносець, коли раптом побачив на священній Горі Сивобородого.

— Доброго ранку, великий Охоронцю святого чудо-дерева Мови! — привітався хлопець..

— Щасливого дня тобі, хоробрий юначе, — відповів Сивобородий. — Дякую, що очистив од нелюдових дерев священну Гору і визволив з-під них мене. Живим у землю був закопаний зрадником Попихачем. Скажи ж мені, сину, якого роду ти і племені? Хто народив тебе, хороброго?

— Народу я волелюбного, звати мене Зореносцем, а батько мій, отаман Світозар, десь на землі нелюдовій загинув.

— Ні. сину, ні! Живий твій батько, живі його друзі, бо їх покропило цілющою росою святе чудо-дерево Мова.

— Живий тато?! — скрикнув на весь білий світ Зореносець.

— Де він, де, великий Охоронцю?

— Твій батько, сину, хоробрий отаман Світозар і його побратими Хоробрі з Найхоробріших зв’язані ланцюгами залізними лежать у глибокій печері, що у дрімучому лісі, аж на краю царства Нелюдового. Над печерою п'ятсотлітній дуб росте, і видно його здалека. Це сталося, любий Зореносцю, того року, як ти народився.

— Дякую, великий Охоронцю святого чудо-дерева Мови народу волелюбного! Іду я тата і його друзів вірних визволяти!

— Не спіши, любий Зореносцю. З голими руками туди не доберешся. Стань під святе чудо-дерево Мову, щоб воно своєю цілющою росою зросило твою голову. А ще візьми ось цю гілку.

Як тільки Зореносець доторкнувся до подарованого пагінця з чудо-дерева, у його руці заблищав великий гострий меч.

— Тепер, Зореносцю, — урочисто промовив Сивобородий, — не бійся нікого. Твій меч подолає і гори високі, і замки пудові, і звірину різну, і воїнів нелюдових. Ще меч твій рідний брат вітру буйному і,

на допомогу отаману Світозару і понесе, куди задумаєш. Іди ж, юначе хоробрий Хоробрим з Найхоробріших.

Подякував Зореносець Охоронцю і вітром буйним полетів на землю Нелюдову.

Летить він день, летить вже й другий, а па третій бачить три дороги. Якою ж вдаритися до лісу дрімучого?

Сів юнак, відпочив, шматок житнього хліба із салом з’їв, води попив джерельної, коли чує: плаче хтось, ридає, світ білий проклинає. Як глянув Зореносець направо, аж там воїни нелюдові б'ють батогами і жінок, і дітей, і старих.

Недовго роздумував Зореносець. Вийняв меча із піхви і шулікою налетів на солдат в. Махнув мечем направо, махнув ним наліво — і гарбузами покотилися ворожі голови.

Що вже дякували люди Зореносцю за своє спасіння! Хоч вони й іншого племені були, хоч не все второпав, що йому казали, та зрозумів одне: на землі царя Нелюда не краще живеться народу, як на його завойованій ворогами батьківщині.

Коли дізналися люди, куди йде відважний юнак, то почали просити не занапащувати молоде життя, бо у дрімучому лісі ні ворону перелетіти, пі мінні перебігти.

Попрощався Зореносець з добрими людьми, розпитав у них дорогу і вітром буйним полетів рідного батька, отамана народу волелюбного Світозара з кайданів, а неволі визволити.

Летів день, летів два, аж на третій до дрімучого лісу добився, що стояв темною стіною. Дерева височенні та здоровенні та гуділи голосами дикими. Тільки наблизився полісу Зореносець, як налетіла на нього і тисяча, а може й

більше вовків. Та юнак не розгубився, хоч спершу і морозом війнуло по тілу.

20

Миттю витягнув із піхви меча, махнув направо, махнув ним наліво — і мертвими попадали звірі.

Увійшов Зореносець у ліс темний, у ліс непроглядний, а там на зустріч йому велетенські змії піднялися, страшні вовкодави пащі чорні пороззявляли. Та всі виють, та всі сичать, та гавкають якось не по-собачи, не по-вовчи.

Як махнув Зореносець мечем направо, як махнув ним наліво — і попадала без голів уся нечисть лісова.

Йде пралісом юнак один день, йде другий, аж на третій побачив скелю високу і на ній п’ятсотлітнього дуба. Тисяча воїнів нелюдових кинулась на хороброго. Як махнув Зореносець мечем направо, як махнув ним наліво — і мертвими попадали нелюдові солдати.

Підійшов юнак до залізних дверей, а на них аж три пулові замки висять. Ледь торкнувся їх мечем — як з гуркотом попадали вони на землю, і розчинилися двері товсті-претовсті. Увійшов до страшної темниці, а там — другі двері, а за ними треті. І на кожних по три пудових замки висять. Попадали замки пудові, порозчинялися двері залізні від дотику меча святого.

Все нижче і нижче спускався Зореносець у підземелля. Нарешті почув стогін.

— Тату, де ви?! — гукнув щосили, аж луна покотилася підземельними печерами.

— Ми тут, сину мій! — почулося десь із низу.

Щодуху помчав на той голос Зореносець. У глибокій ямі, куди ледь просочувалося зверху світло, на кам'яній долівці лежали отаман Світозар і його вірні побратими — Хоробрі з Найхоробріших. Вони були міцно зв'язані товстими залізними ланцюгами.

— Тату!

— Сину!

21

Махнув Зореносець мечем по ланцюгах залізних — і з передзвоном спали вони із в’язнів. Обнялися батько з сином, гримі поцілувались і пішли з того нелюдового пекла на волю.

Розповів Зореносець про чорну зраду Попихача, про катування людей царем Нелюдом.

Як почули про те Світозар і Хоробрі з Найхоробріших, то вітром буйним налетіли на царський палац, розправилися з Нелюдом, порозганяли царедворців, жандармів і воїнів. Народ Нелюдового царства, відчувши волю, з корінням винищив усіх кровопивців.

Попрощалися отаман Світозар, безстрашний Зореносець, Хоробрі з Найхоробріших з людьми простими і добрими, побажали їм щастя та всього найкращого у житті і вітром буйним на рідну землю полинули.

У палаці Попихача саме грала музика нелюдова. пили та гуляли зрадники і різні перевертні, що зібралися з усієї поневоленої землі народу волелюбного.

Як побачив Попихач отамана Світозара, то мертвим звалився біля столу. А Зореносець як махну в мечем направо, як махнув ним наліво — то вся зрадницька нечисть трупами смердючими стала...

Підпалив отаман Світозар кам'яницю Попихача і вигукнув:

— Вогнем нищити зрадників і перекинчиків! Щоб і сліду на нашій землі від них не зосталося!

Заспівав вільний народ волелюбних пісень і почав знову працювати на себе. І полинула добра слава по білому світу про народ волелюбний, про Хоробрих з Найхоробріших, про славного отамана Світозара і його відважного сина Зореносця.

23

Вічною ганьбою викрилися імена підступного царя Нелюда, зрадника Попихача, різних запроданців і перекинчиків, які правдою служили завойовникам.

А святе чудо-дерево Мова розрослося на всю священну гору, своїм вершечком до синього неба, до ясного сонця потяглося. І видно було йому з колишньої землі нелюдової таке ж пишне та зелене древо Мову, що своїм вершечком до синього неба, до золотого сонця тяглося.

І зажили народи у злагоді й дружбі, як годиться добрим і чесним сусідам.

Дунаївці— Хмельницький.

1942. 1960, 1983 рр.